

בין כלי קודש לרוח הקודש

תקציר: בשיעור לקמן נעסוק במשמעויות הרוחניות והפוליטיות של פעולת המשיחה כפי שהן באות לידי ביטוי הלכות כלי המקדש לרמב"ם. נפתח במקראות העוסקים בהקמת המשכן אשר מתארות את פעולת המשיחה, משם נעבור לאופן הצגת הדברים בהלכות כלי מקדש ונראה כיצד התפיסה המקראית שהכהונה היא גורל ולא שררה העוברת בירושה באה לידי ביטוי בהלכות משיחה ובהבדל שבין משיחת כהנים למלכים. בסיום הדברים, נראה כיצד הבחנה זו משתלבת כחוט השני בתפיסתו של הרמב"ם את המטרה הרוחנית שאדם צריך להציב לעצמו בעבודת ה'.

א. מבוא¹

של 'משיח ה'?' מתוך פשטי המקראות עולה כי תפקידו לחבר בין מלכות הארץ (הפוליטית) למלכות השמים (הרוחנית)⁵. לאמור: פעולת המשיחה מוסיפה על חובת ניהול המדינה של המלך, את החובה להיות מוביל דרך רוחני לעם. משום כך, ככל הנראה, דבק השם 'משיח' בשמו של הגואל היהודי – שהרי חלק מהותי מתפקידו הוא לחבר בין מלכות שמים למלכות הארץ.

'משיח משיח משיח' שר אברהם פריד בעיצומם של שנות התשעים במאה הקודמת. הזעקה למשיח ולגאולה היא כמיהה יהודית שלא פסקה מעולם². מדוע מכונה הגואל היהודי 'משיח'? סוף סוף הכינוי 'משיח' דווקא בהקשר הגאולי זוקק בירור, שכן במקרא כינוי זה משויך למי שנמשח בשמן המשחה; לדוגמא, בספר ויקרא (ד:ג-ה) מכונה הכהן הגדול "הכהן המשיח". נשאלת השאלה – כיצד דבק במבשר הגאולה הכינוי המקראי 'המשיח'?

בשיעור לקמן נעסוק במשמעויות הרוחניות והפוליטיות של פעולת המשיחה כפי שהן באות לידי ביטוי הלכות כלי מקדש לרמב"ם. נפתח במקראות העוסקות הקמת המשכן ומתארות את פעולת המשיחה, משם נעבור לאופן הצגת הדברים בהלכות כלי מקדש ונראה כיצד התפיסה המקראית שהכהונה היא גורל ולא שררה העוברת בירושה בא לידי ביטוי בהלכות משיחה ובהבדל שבין משיחת כהנים למלכים. בסיום הדברים נראה כיצד הבחנה זו משתלבת כחוט השני בתפיסתו של הרמב"ם אודות המטרה הרוחנית שאדם צריך להציב לעצמו בעבודת ה'.

בסיפור משיחתו³ של דוד למלך, מופיע התיאור הבא (שמואל א טז, יג):

וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת קַרְן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקָרְבַּר אָחִיו וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וַמְעַלָּה.

שמן המשחה מפעים בדוד הנער את רוח ה', אשר תלווה את המנהיג הצעיר והמבטיח לאורך דרכו עד שתקנה לו את המעמד הרם של 'משיח ה'⁴. מה תפקידו

ב. שקדשנו בקדושתו של אהרון

במחציתו השנייה של ספר שמות אנו קוראים את פרשיות המשכן. אחת מן החלוקות בהם ניתן לחלק את הנושאים השונים המופיעים בפרשיות, היא החלוקה בין הפרשיות הבנייה לפרשיות ההקדשה. בפרשות הבנייה מתוארים החומרים והאופנים בהם נעשו הכלים. פרשיות ההקדשה, לעומת זאת, עוסקות בשלב

1 לזכרו של סבי ר' יוסף בן ארי חניך ישיבת סלובדקה ואיש תורה ועבודה, אשר נר לרגליו היו דבריו של הרמב"ם אודות שביל זהב ועשיית הדברים לשם שמים.

2 אף שלעיתים היו מי שחשבו שהם זכו לפגוש/להיות משיח, מעולם לא בטלה הכמיהה למשיח, וראה אגרת עליית נשמה לבעש"ט, מגילת סתרים לרבי נחמן מברסלב ובדור האחרון אצל רבי מנחם מנדל שניאורסון האדמו"ר האחרון בשלשלת חב"ד במאמר החסידות הראשון שהשמיע בי שבט תשי"א אודות מאמר זו"ל 'כל השביעין חביבין'.

3 דוד המלך נמשח שלוש פעמים. לראשונה (שמואל א טז, יג) ע"י שמואל בהיותו נער, בשנית (שמואל ב, ב, ד) בחברון ע"י אנשי יהודה, ובשלישית (שם ה, ג) ע"י כלל ישראל. ניתן להציע כי משיחתו הראשונה של דוד היתה ייעוד בדומה לפעולת האירוסין באישה, ואילו השנייה והשלישית היו המלכות בפועל. תופעה דומה ניתן למצוא גם אצל יהוא בן נמשי שהוקדש ע"י אלישע (מלכים ב ט, 1), אך המלך בפועל ע"י רעיו הקצינים.

4 הכינוי משיח ה' מופיע במקרא אחת-עשרה פעמים. בספר שמואל הוא מוצמד לשאול ודוד, ופעם אחת בספר איכה כנראה ליאשיהו מלך יהודה (ע"פ דברי

רש"י, איכה ד:כ). בכל האזכורים הללו, כינוי זה בא להדגיש כי פגיעה במלך היא בעצם פגיעה באל.

5 כדברי ישעיהו בנבואתו (ט, ה-ו) על המלך לעתיד לבוא: "כי יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גיבור אבי-עד שר שלום למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת".

י, ח), ומצות עשה להיות הלוי פנויין ומוכנין לעבודת המקדש בין רצו בין שלא רצו שנאמר: 'ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד' (במדבר יח, כג), ובן לוי שקבל עליו כל מצות לוי חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו עד שיקבל את כולן.

ד. בין משיחת הכהנים למשיחת המלכים

הלכה נוספת בה אנו רואים ביטוי לרעיון זה כי הכהונה היא גורל ולא שררה, היא בהלכות משיחת כהנים גדולים (כלי מקדש א, ז):

אין מושחין ממנו לדורות אלא כהנים גדולים ומשוח מלחמה ומלכי בית דוד בלבד, אפילו כהן בן כהן מושחין אותו, שנאמר 'והכהן המשיח תחתיו מבניו' (ויקרא ו, טו) וגו'.

בהלכה שלפנינו מונה הרמב"ם את האישים הנמשחים בשמן המשחה: כהן גדול, כהן משוח מלחמה ומלכים מזרע דוד המלך. מהי משמעותה של פעולת המשיחה? כדי לענות על הדברים עלינו לעיין בפסוקים המתארים את פעולת המשיח. המלך הראשון לבית דוד שנמשח הוא דוד המלך (שמואל א טז, יג):

וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת קָרְן הַשֶּׁמֶן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ בְּקָרֶב אָחִיו וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וַיִּמְעָלָה.

פעולת המשיחה על פי דברי הנביא היא אשר השפיעה את 'רוח ה' בדוד. במילים אחרות - פעולת המשיחה היא פעולה אשר משנה את אישיותו של האדם ומקנה לו מעמד רוחני גבוה ביותר.

פן אחר של משיחה הוא פן הנזכר אצל כהנים, כדברי הכתוב (שמות פרק כח, מא):

וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהָרֹן אֶחָד וְאֶת בְּגָדֵי אֹתוֹ וּמְשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וַיִּקְדָּשׁוּ לִי.

של חניכת הכלים והתחלת השימוש בהם ע"י פעולת המשיחה. משיחת כלי המקדש היא משיחה לדורות אלא אם כן נפגם הכלי כדוגמת מה שארע בבית שני, כאשר נפצו היוונים את המזבח, פעולה שגררה את הצורך לבנותו מחדש ולחונכו. בפרשיות בניית המשכן לא רק כלי המקדש נתקדשו אלא גם הכהנים. עם זאת, מצאנו בעניין תופעה מעניינת: משפחת לוי ובתוכה בני אהרון הכהנים נתקדשו לדורות. כאשר נתמנו בני לוי לעסוק בעבודת הקודש הם קבלו מינוי לדורות, אשר תחילתו היה בעת משיחתם במדבר. ברם, המינוי הקבוע לא כלל בתוכו שני תפקידים: כהונה גדולה וכוהן משוח מלחמה. לגבי תפקידים אלה מצאנו - שבכל דור ודור יש לבצע פעולת משיחה על כהנים. חריגה זו אומרת דרשני, ואכן נתייחס אליה בהמשך.

ג. כלי קודש - גורל ולא בחירה

אחד מן הביטויים העבריים לאדם שעוסק בפעילות תורנית: חזן, מוהל, רב, סופר סת"ם וכ"ו הוא 'כלי קודש'. מדוע אדם שעוסק בפעילות תורנית לטובת הכלל מכונה 'כלי' תשובה לשאלה זו מצויה באופן סידורם של הלכות כלי המקדש שבספר עבודה. נבחר: לאחר שהרמב"ם ביאר את הלכות בית בחירה, תוך התייחסות להיבטים החומריים של מקום המקדש וכליו, הוא עובר בהלכות כלי המקדש להיבטים התפעולים של הכלים: הכשרתם לעבודה- 'משיחתם', היבטים השונים הקשורים לתחזוקתם ותפעולם (פרקים א-ב), וסדרי עבודתם (פרקים ג-ז). לאחר מכן, הוא עובר אל בני האדם, ומתייחס למינוי כהנים ולווים וזכויותיהם המשפטיות, ולבגדי הכהונה (ח-י). במילים אחרות תחת הכותרת של כלי מקדש מסדר הרמב"ם את כל הלכות הקשורות באופן ישיר לכלים לצד הלכות הקשורות לכהנים. נראה כי ביסוד הדברים עומדת התפיסה כי הכהן העובד בקודש הוא למעשה 'כלי' ולא אישיות פרטית. ביטוי חריף לכך ניתן למצוא בהלכה הבאה (פרק ג):

זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש שנאמר: 'בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי' (דברים

6 השם המלא של הלכות כלי מקדש הוא 'הלכות כלי המקדש והעובדים בו', אולם ברוב הדפוסים מופיעו שמו המלא רק בתחילת הלכות ואילו לאורכו של הספר מופיע שמו הקצר.

להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד עליו השלום אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. בריך רחמנא דסייען.

לא רק שבט לוי אלא כל אדם בעולם יכול לזכות לקרבת אל חי ולאוצר הרוחני הגלום בה.

מקום נוסף בו מציין הרמב"ם את עובדה זו הוא בהלכות כלי מקדש (פרק י הלכה יג):

זה שאתה מוצא בדברי נביאים שהכהנים היו חוגרין אפוד בד לא היו כהנים גדולים, שאין האפוד של כהן גדול אפוד בד, ואף הלויים היו חוגרין אותו שהרי שמואל הנביא לוי היה ונאמר בו נער חגור אפוד בד, אלא אפוד זה היו חוגרים אותו בני הנביאים ומי שהוא ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להודיע כי הגיע זה למעלת כהן גדול שמדבר על פי האפוד והחשן ברוח הקדש. סליקו להו הלכות כלי המקדש.

ע"פ התיאור המופיע בהלכה זו 'רוח הקודש' שורה לא רק על שבט לוי אלא גם בני הנביאים אותם אנשים אשר זכו להתעלות רוחנית ולכן נהגו הם ללבוש בגדי כהונה- שהם 'כלי קודש' אשר באמצעותם זוכים לרוח הקודש. במילים אחרות אם אצל הכהנים האצלה ורוחניות הן מכוח גורל שהוטל עליהם, יש מי שזוכה לדרגה רוחנית דומה מכוח עבודתו. בהלכה זו חותם הרמב"ם את הלכות כלי מקדש, ובה הוא רומז כי הכהונה היא גורל אולם יש מי שיכול לזכות 'בכהונה' גם מכח עבודה⁹.

על פי המתואר בפסוק דומה שהמשיחה היא טקס פורמאלי ורשמי בו מקבלים בני אהרון את התפקיד והופכים להיות 'מוקדשים' - מופרשים⁷.

אם כן, נמצאנו למדים כי פעולה משיחה בעל שני פנים – המשיחה מבטאת פון של קודש (הבדלה ורוממות האדם מעל שאר הפרטים בחברה), ואף של רוח הקודש (שינוי אישי וקבלת מעמד רוחני גבוה ונאצל).

אף על פי שפעולת ששמן המשיחה ופעולת המשיחה זהה אצל כהנים ומלכים, בפרטי הדינים מציאנו הבחנה ביניהם. לדוגמה, בנו של מלך שנמשך כאשר הוא יורש את אביו אינו צריך להמשח מחדש, אולם אצל הכהנים כפי שמבאר הרמב"ם כהן גדול בן כהן גדול צריך להימשך בשנית. נראה כי ביסוד הפער עומד שוב, העיקרון כי כהונה גדולה אינה 'ירושה' אלא 'גורל'. כפי שראינו לעיל, בן למשפחת לוי, בין אם הוא כהן ובין אם הוא לוי, אינו יכול לפרוש מעבודת הקודש, ברם מלך יכול לוותר על מלוכתו להוריד את בגדי המלכות וללבוש את בגדי האזרח⁸. הבחנה זו מסבירה מדוע בנו של כהן גדול צריך להמשח מחדש ואילו בנו של מלך אינו נמשח - מלכות היא תפקיד ושררה – ותפקיד ושררה הוא דבר שניתן להעבירו מאב לבן. כהונה היא גורל ואינה זכות או שררה העבורת מאב לבנו – אלא כל מי שנולד לזרע אהרון מתקדש בקדושתו מכח הגורל.

ה. לא רק בן לוי

במספר מקומות בספר משנה תורה עומד הרמב"ם על כך שעבודת הקודש והקרבה למען הקב"ה אינה רק נחלתם של בני לוי אשר זכו בגורל לשמש בקודש. בסוף ספר זרעים כותב הרמב"ם (שמיטה ויובל פרק יג הלכה יג):

ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו

7 חז"ל תפסו את פעולת המשיחה כפעולה של 'הגדלה'. וראה בבלי סוטה טו. 'ורשאיין הכהנים ליתן לתוכו יין ושמן דבש. מאי טעמא? אמר קרא: למשחה - לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין...'

8 להבחנה זו בין 'ירושה' ל'גורל' ישנה גם משמעות בתחומים אחרים. כהן גדול שחטא מביא קרבן ככהן גם לאחר שהוא כבר אינו משמש בקודש שכן הכהונה היא גורל, ואילו מלך שחטא ועבר מתפקידו מביא קרבן חטאת ריגיל, כאחד האדם.

9 רוח זאת תואמת את מגמתו הכללית של הרמב"ם ליצירת מסלול רוחני לכל אדם לשם השגת נבואה. דבר זה בולט בספרו שמונה פרקים (פרקים ה-ז), בהלכות יסודי התורה (פרק ז) וכן במספר מקומות במורה נבוכים (חלק ב: לו, מ-מח), יש מי שרצו לומר כי הרמב"ם מעיד על עצמו כי הוא זכה לרוח הקודש בפרקים אלו. וכפי שאמרו המשוררים (ככל הנראה מקורו בספר שער השמים לרבי יצחק אבן לטיף) ממשו עד משה לא קם כמשה.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון תשע"ו

עורך : נועם לב

בית המדרש הווירטואלי

מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

האתר בעברית : <http://vbm.etzion.org.il>

האתר באנגלית : <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי : 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל : office@etzion.org.il
